

Rūpes par valodas pareizību un „mīts par nesaprotamību”

Kas īsti ir valodas pareizība? Tas nav precīzi definējams, zinātnisks termins. Varētu sacīt, ka „pareiza” valoda ir tāda, kas atbilst kāda cilvēka vai cilvēku grupas pieņemtajām normām un priekšrakstiem. Pasaules valodniecībā jau gandrīz gadsimtu pastāv termins **preskriptivisms** (cēlies no latīņu vārda *praescriptio* ‘priekšraksts’), ar kuru apzīmē tādu nostāju, kas pieprasa valodā stingri ievērot pareizību un cīnīties pret kļūdām vai citiem priekšrakstu pārkāpumiem (piemēram, nevēlamiem aizguvumiem). Par šo tēmu jau sen tiek lauzti šķēpi. Gandrīz visa tradicionālā Rietumu kultūra balstījās uz preskriptīvu valodas kopšanu (par savas valodas pareizību un „tīrību” ir raizējušies gan senie romieši, gan renesanses laika franči un itāļi, gan daudzu citu laikmetu un zemju ļaudis), taču 20. gadsimta gaitā Rietumu valodniecībā preskriptīvisms bieži ir ticis nosodīts. Daudzi valodnieki, it īpaši Rietumpasaulē, uzskata, ka valodu vispār nevar uzskatīt par pareizu vai nepareizu, ka var tikai runāt par valodas lietojuma atbilstību situācijai u. tml. It sevišķi angļu valodas vidē daudzi pētnieki apgalvo, ka jebkas, ko vien pieaudzis un garīgi vesels cilvēks var pateikt savā dzimtajā valodā, jau pēc definīcijas ir pareizs; nepareiza varot būt vienīgi cilvēka runa nepilnīgi apgūtā svešvalodā (sk., piem., Trudgill 2003, 29). Centieni ar preskriptīvu likumu palīdzību iegrozīt valodas pārmaiņas ir tikuši uzskatīti par tumsonīgiem vai vienkārši bezjēdzīgiem; izvairīšanās no tādiem elementiem, kas „piesārņo” valodu (resp. pūrisms) reizēm pat tiek saistīta ar ksenofobiju¹. Pēc daudzu 20. gadsimta britu, amerikāņu u. c. pētnieku domām, valodniekam valoda jānovēro kā putna dziesma vai jebkura cita dabas parādība, neizsakot nekādus vērtējumus par tās „pareizību” un nekādā veidā nemēģinot to ietekmēt. Tos likumus un normas, kas valodai ir būtiskas, visi tik un tā zinot jau instinktīvi, bet tie preskriptīvie likumi, kas tiek pasniegti gramatikas rokasgrāmatās un mācībgrāmatās, esot tikai *ne-*

¹ Piem., kanādiešu sociolingvists Džordžs Tomass (Thomas 1991) lieto terminu „ksenofobiskais pūrisms” vienkārši kā metaforisku apzīmējumu tam pūrisma paveidam, kas īpaši vērsas pret citvalodu aizguvumiem, savukārt franču sociolingvists Filips Blanšē (Blanchet 1998a, 1998b) gluži apzināti saista valodas pūrismu ar ksenofobiju, rasismu, etnocīdu u. c.

svarīgas dekorācijas (Pinker 1994, 372).

Vai tā ir vai nav?... Mūsu dabiskie instinkti vai arī mūsu kultūrvēsturiskā pieredze (vai visdrīzāk abi kopā) pretojas šādam apgalvojumam. Mēs dziļi sirdi jūtam, ka valodas „pareizības” kopšanai tomēr ir kāda būtiska, vārdos pat neizsakāma nozīme; un mēs esam uzauguši un skolojušies, lasot un dzirdot aizrādījumus, ka latviski pareizi esot jāsaka *runa ir*, nevis *runa iet* u. tml. Pat, ja mēs šiem aizrādījumiem nepiekrītam – un daudzos gadījumos gluži pamatoti, – mēs tos neapzināti uztveram kā daļu no tās kultūras un ētiskajām vērtībām, kas mūs veidojušas. Bez šaubām, valoda mainās; tajā ienāk jauni vārdi un jaunas vārdu nozīmes, mainās arī gramatiskās konstrukcijas, un, kā palaikam daži asprāši ir dzirdēti sakām, – ja valodā nenotiktu pārmaiņas un „kļūdas”, tad mēs joprojām runātu indoeiropiešu pirmvalodā. Tad kāpēc cilvēki tomēr grib tiekties pēc valodas pareizības?

20. gadsimta beigās un 21. gadsimta sākumā šim jautājumam arvien objektīvāk pievērsušies dažādi Rietumvalstu sociolingvisti, secinot, ka arī preskriptīvismam (lai cik nezinātnisks un bezjēdzīgs tas reizēm liktos) ir būtiska sociāla, psiholoģiska u. c. loma. Kā sacījis kanādiešu valodnieks Dž. Čamberss, *šķiet, ka visām attīstītām sabiedrībām ir raksturīgi spriedumi par valodas lietojumu. (...) Tie ir tik dziļi iesakņojušies sociālajā uzvedībā, ka droši vien ir daļa no cilvēka dabas* (Chambers [2002] 2004, 4–5). Citiem vārdiem sakot, tiekties pēc pareizības ir mūsu dabā. Anglofonās pasaules sociolingvisti parasti izceļ „pareizas” valodas un sociālā prestiža vēsturisko saikni, kas nav pilnībā zaudējusi savu nozīmi pat šodienas demokrātijas un vienlīdzības apstākļos. Citās kultūrās, kā norādījuši vairāki pētnieki, valodas pareizības un „tīrības” uzturēšana palaikam ir saistīta ar tautas nacionālo identitāti un pašapziņu. Savukārt mani gadu gaitā veiktie pētījumi un kop-sakarību meklējumi ir noveduši pie atziņas, ka tas preskriptīvisma virziens, kas galvenokārt rūpējas par kādas valodas „glābšanu” no citas valodas ietekmes (it sevišķi, ja šo valodu runātājus saista sarežģītas politiskas un vēsturiskas attiecības), nevis veicina neiecietību, bet gan, iespējams, tieši palīdz izvairīties no vardarbīgiem etniskiem konfliktiem un „nolaist tvaiku”, ļaujot antipātījām izpausties tikai valodas līmenī (sk. arī: Strelēvica-Ošiņa 2010; Strelēvica-Ošiņa 2011).

Vārdu sakot, rūpēties par valodas pareizību būtībā nav nekas slikts. Taču mūsdienu pasaulē tas būtu jādara pēc iespējas saprātīgākā un racionālākā veidā. Valodas pareizības un „tīrības” ideoloģija nereti tiek balstīta uz dažādiem viegli atmaskojamiem mītiem, kas labi domātos nolūkus var padarīt smieklīgus sabiedrības acīs. Piemēram, ļoti izplatīts mīts ir tas, ka valoda laika gaitā degradējas, pasliktinās utt. Vārdu sakot, „kad mēs augām, tad gan tā negāja”, „agrāk zāle bija zaļāka” utt. ... Kurš gan ņemtu par pilnu šādus apgalvojumus, it īpaši, iepazīstoties ar vēsturi un saprotot, ka visos

laikos ir pastāvējuši gan dažādi netikumi, gan arī valodas pārmaiņas, aizguvumi, kļūdas un cilvēku neapmierinātība ar citu cilvēku valodas lietojumu. Piemēram, pirmās Latvijas Republikas laiku (ko ne viens vien uzskata par latviešu valodas pareizības „zelta laikmetu“!) Jānis Endzelīns raksturojis šādi: [...] *stipri vien jau ir mums vājināta tīrā valodas izjūta! [...] latvieši paši, iepazīnušies ar vācu un vēlāk arī ar krievu valodu, sāka domāt un runāt vācu resp. krievu valodas garā. Bērniem tāda sabojāta valoda jālasa grāmatās un laikrakstos un jāklausās no saviem skolotājiem.* (Endzelīns 1932, 9) Vēl citi mīti saistās ar jauno tehnoloģiju kaitīgo ietekmi uz valodas pareizību, ar sazvērētības teorijām par valodas apzinātu „degradēšanu” u. c.

Taču šoreiz sīkāk aplūkosim kādu visai izplatītu pieņēmumu, kuru esmu piedāvājusi saukt par „**mītu par nesaprotamību**” (sk. arī: Strelēvica-Ošiņa 2011). Tas ir viedoklis, ka „nepareizu” valodu nav iespējams saprast. Kaut gan atsevišķos gadījumos valodas kļūdas un neprecizitātes tiešām var izraisīt pārpratumus, parasti tomēr lasītājs vai klausītājs spēj saprast izteikuma vai teksta jēgu arī tad, ja tajā ir drukas kļūdas, gramatiskās kļūdas vai tml. Taču nesaprotamība bieži tiek izmantota kā arguments, nosodot valodas kļūdas – varētu pat teikt, ka „nesaprotamības mīts” ir jau kļuvis par tradicionālu stilistisku līdzekli šādos gadījumos. Piemēram, 2001. gadā, tuvojoties Rīgas astoņsimtgades svētkiem, pilsētā parādījās svētku afišas ar vairākām drukas kļūdām (piemēram, vārda „Rīga” vietā rakstīts „Rūga”). Kāda televīzijas raidījuma žurnālisti uz ielas aptaujāja cilvēkus, jautājot, ko viņi domā par šīm afišām. Daži bērni to izlasīja, pasmējās un teica: „Pareizi taču jābūt „Rīga”, vai ne?” Taču vairāki pieaugušie tēlotā nopietnībā apgalvoja, ka viņi nesaprotot, kas afišās rakstīts; tās esot rakstītas sazin kādā valodā, bet ne jau latviski. Protams, ka „Rīgas” vietā nodrukātā „Rūga” u. c. kļūdas svētku afišās bija muļķīga paviršība un apkaunojums to autoriem – bet kurš gan noticētu, ka lasītāji patiešām nesaprata afišu tekstu?

Izlikšanās pārprotam kādus patiesi vai šķietami nepareizus izteikumus nereti tiek iecerēta kā dzēlīgs humors, tēmeļs uz valodas neprašām, bet reizēm tas izklausās visai nepārliecinoši. Tā pazīstamais dabas pētnieks Guntis Eņiņš savulaik vēstulē avīzei „Diena” šādā veidā apcerējis dažādus vairāk vai mazāk kļūdainus valodas lietojuma gadījumus, piemēram: *Guntis Ulmanis reiz teica apmēram tā: „Jaunās valdības premjerministru es nosaukšu kaut kur nākamās nedēļas sākumā.” „Kaut kur?” Pili, Saeimā, tirgus laukumā?... (Eņiņš 2002).* Jā, protams, frāzi „kaut kur” var uzskatīt par nevēlamu rusicismu, jo latviešu valodā, atšķirībā no krievu valodas, to parasti nelieto laika nozīmē, bet vai tiešām kaut viens Latvijas latviešu sabiedrības pārstāvis varētu citēto teikumu pārprast?... Labi domātās pamācības efekts ir zudis.

Vēl lielākas šaubas raisa kāda komentāra autore internetā: *No sirds izsmējos, kad Latvijas televīzijas ziņu lasītāja vienvakar aprīļa beigās ar nopiet-*

nu sejas izteiksmi paziņoja, ka maija pensijas izmaksāšot ātrāk [izcēlums šeit un citur mans – D. S.-O.]... Nu, nodomāju, būs jāpavēro, cik ātri maksās. (..) Nekā, maksāja parastajā tempā (..). Maija pensijas gan izmaksāja dažas dienas agrāk nekā parasti (Dafne 2008). Kādiem gan būtu jābūt apstākļiem, lai patiešām nesaprastu, ka attiecīgajā kontekstā (tāpat kā daudzos citos kontekstos) „ātrāk” var nozīmēt arī „agrāk”, un lai par to vēl no sirds izsmietos...

Gadās arī asprāši, kas izliekas nesaprotam tik dabisku un latviešu valodai tipisku parādību kā pagātnes lietojums tādās frāzēs kā *Kāds tev /jums bija uzvārds?* (kur pagātnes lietojums norāda uz to, ka informācija tika dota jau agrāk, bet jautātājs to aizmirsis, nevis uz to, ka tiek jautāts par pagātņi), un atbild: *Nevis bija, bet joprojām ir, Vai tu domā manu pirmslaulību uzvārdu?* u. tml. Pat rakstnieks Pauls Bankovskis kādā pirms vairākiem gadiem tapušā rakstā ironiski aplūkojis dažādas, viņaprāt, nepieņemamas konstrukcijas, izlikdamies tās pārprotam, tomēr beigās reālistiski piebilzdams: *Labi, labi, tā jau tikai piesiešanās pie vārdiem. Mazdrusciņ sapurinoties, tīri labi var saprast, ko cilvēks vēlēties domāt un teikt* (Bankovskis 2000). Kas arī bija jāpierāda – to darīsim nedaudz vēlāk.

„Mīts par nesaprotamību” reizēm balstās ne tikai uz reāliem valodas lietojuma piemēriem, bet pat liek darināt tādus ar nolūku. Piemēram, t. s. „Endzelīna ortogrāfijas” (konkrēti – grafēmu *ŗ* un *ch*) aizstāvji nereti izmanto nesaprotamību kā argumentu, kāpēc šīs grafēmas, viņuprāt, jāatjauno, lai latviešu valodu atkal padarītu „pareizu”². Tāpēc šī viedokļa pārstāvju tekstos palaikam tiek piesaukts Kārļa Krūzas dzejolis „Agrais arājs” ar rindām *Kā gadiem aru es, tā aŗu* (..), *Lai zeltā pārvērst varu vaŗu* utt. – kā apliecinājums, ka pat vesels teksts varot kļūt nesaprotams, ja nelieto *ŗ* (sk., piem., Dzeguze 1998). Taču, pirmkārt, vai ir korekti par nesaprotamības pierādījumu izmantot tādu tekstu, kur vārdu spēles nenoliedzami ir veidotas apzināti? Ja labi pacenšas, var uzkonstruēt vēl sarežģītāku teikumu, kura saprašanu atvieglo *ŗ* lietojums (kamēr platais un šaurais *ē*, kā arī stieptās un nestieptās intonācijas tik un tā jānojaus pēc konteksta), piemēram: *Silē auzas bērū bērū bērū bērū mielastā* (kur izmantotas formas no darbības vārda *bērt*, īpašības vārda *bērs* un lietvārdiem *bēris* un *bēres*). Otrkārt, vai dzejolis, kurā parādītos frāzes *es veŗu veŗu veŗu* (no vārdiem *velt*, *veŗi* un *veŗa*) vai *es roku ar roku* (no vārdiem *rakt* un *roka*), arī šo pārprotamo homoformu esamību liktu pasludināt par lielu problēmu un „nepareizību”, kas jālabo ar rakstības reformas palīdzību?... Vārdu sakot, homonīmi un homoformas ir katrā valodā, bet dabiskos (ne apzināti inscenētos) apstākļos tās nekādu

² Piem., valodniece Rasma Grīse apgalvo, ka *ŗ* un *ch* *atmetums mazina izteiksmes precīzumu (jūk vārdi un locījumi) [...] un rada pārpratumus saziņā un zinātnu terminoloģijā. Jo, rakstot vajadzīgā ŗ vietā r un ch vietā h, simtiem vārdu un terminu vai to locījumu vienādojas, tāpēc ka zūd atšķirība, ko dod fonoloģiskie pretstati r : ŗ, h : ch. Rodas neskaidrības un pārpratumi (...)* (Grīse [2002] 2005, 74).

lielu nesapratni un pārpratumus parasti tomēr neizraisa.

Pētījumi kognitīvajā lingvistikā un arī citās nozarēs liecina, ka tie gadījumi, kad kļūdaini vai citādi nepilnīgs teksts patiešām ir nesaprotams, ir diezgan reti. Piemēram, jau minētais psiholingvists S. Pinkers demonstrē, ka ir iespējams saprast teikumu, kur katrā vārdā visi patskaņi aizstāti ar burtu *x*, un šo pašu teikumu, lai gan ar nedaudz lielākām grūtībām, iespējams saprast arī tad, ja patskaņus izmet vispār (Pinker 1994, 181). Kognitīvās lingvistikas un psiholingvistikas speciālists Moše Enisfelds (*Moshe Anisfeld*) norāda, ka vecāki spēj saprast mazo bērnu gramatiski nepilnīgos izteikumus, jo viņi labi pazīst savu bērnu runas īpatnības, kā arī sarunas vidi un kontekstu (Anisfeld 1984, 176). Savukārt Linda Lauze pētījumā par sarunvalodas sintaksi uzsver, ka *sadzīves situācijās bieži tiek lietoti izteicieni, kuru nozīme klausītājam ir saprotama, tikai apvienojot gan verbālo, gan ekstralingvistisko informāciju* (Lauze 1999, 197). Varam secināt, ka tieši konteksts un ekstralingvistiska informācija bieži mums palīdz pareizi saprast „nepareizu” valodas vienību vai tekstu.

Arī gramatiski pareizas, bet pārprotamas konstrukcijas mēs vairumā gadījumu atšifrējam pareizi. Tas ir iespējams, pateicoties mūsu iepriekšējām zināšanām. Tādi teikumi kā, piemēram, S. Pinkera citēts avižraksta virsraksts „*Squad Helps Dog Bite Victim*”³ (Pinker 1994, 119), vai arī kādā avīzē redzētais sludinājums *Pārdod dzīvokli Rigā, labā Staļina laika mājā* gan var likties smieklīgi, tomēr nav pārprotami, jo to neļauj konteksts un mūsu zināšanas par reālo pasauli un to, kādi vārdu savienojumi ir iespējami. (Ātrās palīdzības brigāde nemēdz palīdzēt suņiem sakost cilvēkus, savukārt vārdkopa *labais Staļins* mūsdienu latviešu tekstā diez vai būtu iespējama, bet *Staļina laika māja* gan.)

Arī Deivids Kristals (*David Crystal*) ir uzsvēris konteksta nozīmi „nesaprotamo” vai „pārprotamo” konstrukciju izpratnē: *Konteksts ir viena lieta, ko preskriptīvie autori nekad neņem vērā. Taču tas ir ļoti svarīgs. [...] Te ir piemērs no nesen izdotas [gramatikas] rokasgrāmatas. [Tās autors] Džons Hamfrijs dzirdējis pa radio sakām: „Driving from the airport, the flags were fluttering proudly”⁴. Viņš piebilst: „Tie gan bijuši attīstīti karogi!” Taču nekad, nekad mūžā taču neviens šo teikumu neizprastu nepareizi. Šis teikums nav pārprotams tā vienkāršā iemesla dēļ, ka karogi paši nevar braukt. (Crystal [2006] 2007, 152) Mazliet tālāk autors atzīst, ka ir, protams, atsevišķas situācijas, kur līdzīgs divdabja teiciens būtu pārprotams – taču tas nenozīmē, ka šādu konstrukciju nedrīkstētu lietot nekad (turpat, 153).*

³ Pareizais tulkojums ir *[Glābēju] brigāde palīdz suņa koduma upurim*, bet teikumu gramatiski var interpretēt arī kā *Brigāde palīdz sunim sakost upuri*.

⁴ *Braucot no lidostas, lepmi plīvoja karogi. Angļu vārds drive ('braukt; vadīt [transportlīdzekli]) vēl spilgtāk nekā latviešu „braukt” izsaka paša braucēja aktivitāti, tāpēc saistīt to ar karogiem būtu pavisam neiespējami, kaut arī teikuma konstrukcija, burtiski to interpretējot, liktu tā domāt.*

Jāpiebilst, ka arī latviešu valodā sastopams līdzīgs „divdomīgs” divdabja teiciens, kura lietojumu tradicionāli uzskata par pārprotamu un nepareizu tajos gadījumos, kad ar divdabja *-ot, -oties* izteiktās darbības veicējs nav tas pats, kurš veic teikuma galvenajā daļā izteikto darbību. Respektīvi, frāze *ejot mājās, es satiku kaimiņu* tiek atzīta par pareizu, bet *ejot mājās, spīdēja saule* – par nepareizu. Taču te drīzāk gribas piekrist R. Grīsele domām, kura uzskata, ka valodnieki reizēm *nepelnīti izsmej* (..), *nopeļ un koriģē tāda tipa īsu, ērtu un latviski pareizu izteiksmi kā sienu vedot, uznāca lietus* (..)⁵ (Grīsele [1991] 2007, 234). Ja neskaita dažus retus izņēmumus, konteksts palīdz šādu konstrukciju saprast pareizi, un tas, ka šī konstrukcija ir tik izplatīta, rāda, ka tā ir dabiska parādība latviešu valodā.

Šo tēmu – nesaprotamību kā preskriptivistu galveno argumentu – skārusi arī sociolingviste Debora Kamerona. Viņasprāt, uzskatīt, ka valodā tik daudz kas ir pārprotams, *nozīmē uzskatīt, ka cilvēki nav gudrāki par datoru pareizrakstības pārbaudīšanas programmu* (spellcheck program). *Mēs taču visu laiku liekam lietā savas radošās spējas, lai saprastu jaunus vārdus vai vecu vārdu jaunas nozīmes. Ja tas nebūtu iespējams, tad reklāmas vai daiļliteratūra [...] vispār būtu nesaprotamas.* (Cameron 1995, 24)

Vai gan tas, ka gandrīz jebkurš dzimtās valodas teksts vai izteikums (arī kļūdaini vai neveikli) ir saprotams, nozīmētu, ka tāpēc no kļūdām nav jācenšas izvairīties?... Protams, nē. It īpaši publiski pieejamos tekstos kļūdas nebūtu attaisnojamas, jo tās var liecināt gan par autora zināšanu trūkumu, gan arī par neuzmanību un nevižību, par nekārtīgi padarītu darbu un necieņu pret savu lasītāju vai klausītāju. Taču, kā redzējam, ne jau nesaprotamība ir loģiskākais un pārliecinošākais arguments, ko izmantot, rūpējoties par valodas pareizību.

⁵ R. Grīsele te atsaucas uz kādu Laimdota Ceplīša rakstu (1982, 210–212), kur kritizētas šādas divdabju teicienu konstrukcijas un viena no tām – *no rīta spodrinot, (..) apavi iegūst spīdumu* – ilustrēta ar karikatūru, kur apavi spodrina paši sevi.

1. Anisfeld, M. *Language Development from Birth to Three*. Lawrence Erlbaum Associates, 1984.
2. Bankovskis, P. Pārdabiskais tepat. *Diena*, 2000, 25. aprīlis.
3. Blanchet 1998a – Blanchet, P. 1998 *Langues, identités culturelles et développement : quelle dynamique pour les peuples émergents?* [tiešsaiste] Conférence, Cinquantenaire de la Revue Présence Africaine, UNESCO [skatīts 3.08.2011.]. Pieejams: <http://www.la-science-politique.com/revue/revue0/langues.htm>
4. Blanchet 1998b – Blanchet, P. *Introduction à la complexité de l'enseignement du français langue étrangère*. Louvain-la-Neuve : Peeters, 1998.
5. Cameron, D. *Verbal Hygiene*. London : Routledge, 1995.
6. Ceplītis, L. Kļūmīgi divdabju ar -ot-, -oties lietojumi. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*. 17. laidiens. Rīga : Avots, 1982, 210.–212. lpp.
7. Chambers, J. K. Studying Language Variation : an Informal Epistemology. *The Handbook of Language Variation and Change*. Eds. J. K. Chambers, P. Trudgill, N. Schilling-Estes. Blackwell Publishers, [2002] 2004.
8. Crystal, D. *The Fight for English. How Language Pundits Ate, Shot, and Left*. Oxford University Press, [2006] 2007.
9. Dafne. Komentārs pie L. Ušackas raksta *Nu, moins, kāda latviešu valoda!* [tiešsaiste]. 2008, 28. maijs. Pieejams: www.diena.lv
10. Dzeguze, Ā. Kāpēc turpinām graut latviešu gramatisko sistēmu? *Nacionālā Neatkarība*, 1998, 22.–29. aprīlis.
11. Endzelīns, J. *Dažādas valodas kļūdas*. Rīga : Zvaigzne, 1932.
12. Eņiņš, G. Tēvu zemes valodai kapu rok. *Diena*, 2002, 30. marts.
13. Grīse, R. Vai galīgi nogalēsīm labdaļīgo ņ un ch? *Spēkildze I* : populārvalodniecisku rakstu izlase. Rīga : Antava, [2002] 2005, 74.–76. lpp.
14. Grīse, R. „Ja sāls nederīga...”, literāro valodu normējot. *Spēkildze II* : populārzinātnisku un kultūrvēsturisku rakstu izlase. Rīga : Antava, [1991] 2007, 232.–253. lpp.
15. Lauze, L. Sarunvalodas sintakses izpētes sociolingvistiskie aspekti. *Linguistica Lettica 5*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 1999, 196.–206. lpp.
16. Pinker, S. *The Language Instinct*. Penguin Books, 1994.
17. Strelēvica-Ošiņa, D. *Valodas pareizības izpratne un preskriptivisma cēloņi un sekas: Latvijas un pasaules pieredze : promocijas darba kopsavilkums*. Rīga : Latvijas Universitāte, 2010.
18. Strelēvica-Ošiņa, D. *Kāpēc mēs gribam, lai valoda ir pareiza? Ieskats preskriptivisma vēsturē, teorijā un praksē*. Rīga : LU Latviešu valodas institūts, 2011.
19. Thomas, G. *Linguistic Purism*. London and New York : Longman, 1991.
20. Trudgill, P. *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh University Press, 2003.